

Motion till riksdagen

1987/88:A250

av Alf Svensson (c)
om arbetsmarknadspolitiken

Inledning

Svensk ekonomi står inför stora problem. Den under flera år snabbare pris- och kostnadsstegringen i Sverige i jämförelse med omvärlden slår nu igenom i ett accelererande bytesbalansunderskott. Den allvarliga effekten av denna situation är att den kan leda till omfattande arbetslöshet om inte pris- och kostnadsstegringstakten kommer i balans med konkurrentländernas. Kristdemokratiska samhällspartiet kan inte acceptera en ekonomisk politik som innebär en hög arbetslöshet för att få ned lönestegringstaken. Genom att underlätta avtalsrörelserna med olika ekonomisk-politiska åtgärder kan balansproblemen bemästras, menar kds.

Situationen på arbetsmarknaden

Sverige har under de senaste åren upplevt en högkonjunktur vilken ökat sysselsättningen och bromsat den öppna arbetslösheten. Situationen på arbetsmarknaden i dag är sådan att arbetslösheten i första hand kan betraktas som ett regionalpolitiskt problem. Medan man på flera områden i landet har brist på arbetskraft, särskilt välutbildad, har man hög arbetslöshet i vissa regioner. Denna arbetslöshet märks inte enbart i arbetslöshetsstatistiken utan också i form av utflyttning och förtidspensionering.

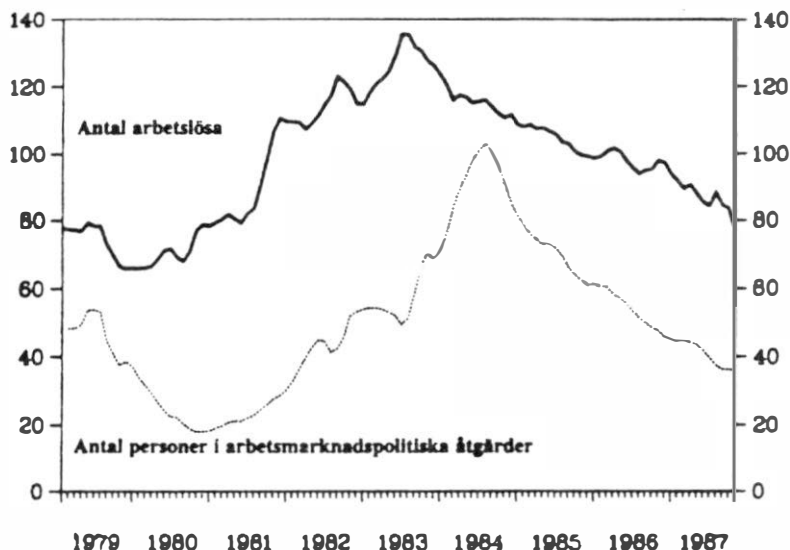
Arbetsmarknadsläget var således under 1987, generellt sett, relativt gott. Antalet arbetslösa minskade med 0,3 procentenheter, vilket innebär att årsgenomsnittet blev 1,9 %. Det innebär ca 85 000 personer öppet arbetslösa. Det totala antalet sysselsatta under 1987 ökade med 37 000 personer jämfört med 1986. Det är dock viktigt att i sammanhanget notera att antalet förvärvsarbetande personer har ökat långsammare under 1987 än under de närmast föregående åren.

Nuvarande arbetslöshetsnivå innebär att Sverige kommit ned i de arbetslöshetstal som rådde vid 1980-talets början. Eftersom det under flera års tid rått en internationell högkonjunktur är det allvarligt att arbetslösheten sjunkit ned under 2 % först nu, i slutet av högkonjunkturen. Arbetslöshetssiffrorna under åren 1982 till 1985 var däremot de högsta arbetslöshetssiffror som Sverige någonsin haft under en period av högkonjunktur. Jämfört med 1960- och början av 1970-talet är arbetslöshetssiffrorna fortfarande, med

svenska mått, höga. I detta sammanhang kan det vara intressant att jämföra högkonjunkturåret 1986 med högkonjunkturåret 1980. Då framgår det att 45 000 fler gick arbetslösa 1986 än 1980. Antalet personer i AMS-åtgärder är drygt 20 000 fler än 1980.

Arbetslöshetssituationen framgår av nedanstående diagram.

Diagram 1. Antal arbetslösa och antal personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder
Tusental personer, 3-månaders glidande medelvärde på säsongrensade värden

Anm: Med arbetsmarknadspolitiska åtgärder avses beredskapsarbete, ungdomslag och rekryteringsstöd.

Förutom de 85 000 öppet arbetslösa fanns 40 000 personer sysselsatta i arbetsmarknadspolitiska åtgärder (beredskapsarbete, ungdomslag och rekryteringsstöd). Dessutom var i genomsnitt 35 000 personer i arbetsmarknadsutbildning under 19897. Omfattningen på åtgärder för arbetshandikappade, i form av anställning med lönebidrag och i stiftelsen Samhall, har ökat under en längre period med några tusen personer varje år. Under år 1987 var ca 70 000 personer sysselsatta tack vare dylika åtgärder, vilket var en ökning med 3 000 personer sedan 1986.

En allvarlig långsiktig trend på arbetsmarknaden är att antalet förtidspensionerade av arbetsmarknadsskäl har ökat. Att så är fallet visar ökningen efter 1970, då arbetsmarknadsskäl infördes som en grund för förtidspensionering, och det förhållandet att antalet förtidspensionärer är störst i norrlandslänen. Antalet förtidspensioneringar har dessutom haft benägenheten att öka under lågkonjunkturer. Det faktum att allt fler svenskar förtidspensioneras av arbetsmarknadsskäl är ett tecken på att man inte lyckats undvika utslagning och inte heller lyckats upprätthålla full sysselsättning.

Arbetslösheten under 1987 för åldersgrupperna 16–19 år, vilka omfattas av ungdomsagen, var 3,7 %. För ungdomar i åldern 20 till 24 år låg det ännu

besvärligare. 4,5 % av dessa ungdomar var öppet arbetslösa.

I Västeuropa går i dag runt 20 miljoner människor öppet arbetslösa. I de flesta västeuropeiska länder ligger arbetslöshetssiffrorna på över 10 %. Vid en jämförelse verkar de svenska siffrorna inte speciellt hotfulla. Skillnaden beror dels på vad som räknas om arbetslöshet, dels på att vi i Sverige traditionellt haft stora grupper i olika arbetsmarknadspolitiska verksamheter som inte medtas i statistiken över öppet arbetslösa.

Situationen i Europa får inte innebära att vi dämpar våra ambitioner när det gäller arbetsmarknadspolitiken. Tvärtom! Erfarenheterna av social utslagning, sociala motsättningar och fattigdom från länder med hög arbetslöshet talar för fortsatt hög prioritering av målet full sysselsättning i den ekonomiska politiken och i arbetsmarknadspolitiken. Dessutom får vi inte glömma bort att bakom varje statistisk uppgift finns enskilda individer. Det är viktigt att ansträngningarna fortsätter att ytterligare sänka arbetslösheten och lösa de problem som den ojämna geografiska fördelningen av arbetsplatser skapar.

Arbetsmarknadens viktigaste problem just nu är avstrukturellt slag. Å ena sidan föreligger brist på utbildad och erfaren arbetskraft inom flera områden. Å andra sidan finns relativt stora grupper av arbetssökande med långa eller upprepade arbetslöshetsperioder. Dessa personer saknar den utbildning eller erfarenhet som efterfrågas, eller är ovillig att flytta till de lediga platserna. I sammanhanget kan nämnas att det i dag krävs utbildning/erfarenhet till tre fjärdedelar av alla lediganmälda arbeten. 1980 krävdes det till hälften av alla arbeten.

Under 1988 och 1989 kommer troligen konjunkturen att avmattas. Om inte de ekonomiska problem Sverige brottas med undanröjs kommer förr eller senare arbetslösheten att stiga. Det som är ytterligare ett problem i sammanhanget är den stora statsskulden som begränsar statens möjlighet att stimulera ekonomin och vidta kostsamma arbetsmarknadspolitiska åtgärder när konjunkturen dämpas.

Arbetets värde

Utifrån kristen etisk förvaltarskapssyn har arbetet ett värde i sig. Ett skapande och stimulerande arbete som uttrycker solidaritet och gemenskap med andra är nödvändigt för att ge den enskilda individen en upplevelse av människovärde och livsmening. Att uppleva att samhället inte längre behöver ens insatser leder lätt till apati och förlorad tro på samhället. Människor som upplever situationen sådan tappar då intresse och engagemang för att vara med i samhällsbyggandet. Förlorad tro på samhället leder inte sällan till depression, som i sin tur kan förorsaka drogmissbruk eller andra sociala problem. Detta medför att trycket på samhällets sjukvård och sociala service ökar, vilket i sin tur leder till ökade offentliga kostnader utöver det kontanta arbetslöshetsunderstödet. En fungerande och förebyggande arbetsmarknadspolitik är därför samhällsekonomiskt lönsam och socialt mycket angelägen.

Utsatta grupper

Mot. 1987/88
A250

Problemen på arbetsmarknaden drabbar ofta i synnerhet ungdomar, eftersom de inte har någon yrkeslivserfarenhet, och speciellt ungdomar med låg utbildning. Ungdomen som ännu inte hunnit etablera sig socialt och fått den självkänsla som arbete, bostad och vänner medför drabbas också i regel socialt allvarligare än äldre som blivit arbetslösa. Därför måste arbetsmarknadspolitiken särskilt prioritera ungdomens situation på arbetsmarknaden.

En kristdemokratisk politik för arbete åt alla

I den politik kds presenterar på olika områden under allmänna motionstiden framgår att sysselsättningsaspekterna är viktiga. En större satsning på miljöförbättrande åtgärder skulle exempelvis kunna skapa många fler arbetstillfällen. Då situationen är speciellt allvarig för ungdomen och eftersom ungdomen klarar en arbetslöshetsperiod sämre än övriga grupper, föreslår kds ett antal åtgärder som skulle förbättra situationen.

Den ökande strömmen från glesbygd till tätort består till stor del av ungdomar. Erfarenheterna från 1960-talets flyttlassvåg borde avskräcka och leda till motåtgärder. Kds presenterar i en separat motion förslag till åtgärder för att bekämpa arbetslösheten i regioner med hög arbetslöshet, och visar också hur resurserna bör fördelas mellan olika landsdelar. Ett viktigt medel för att öka sysselsättningen är satsningen på de små företagen.

Behovet av ett väl fungerande utbildningssystem för att tillgodose näringslivet och den offentliga sektorn med kvalificerad arbetskraft växer. Alla undersökningar visar att det i första hand är de lågutbildade som först drabbas av arbetslöshet. Därför får inte sparivern hos myndigheter gå så långt att utbildningen i våra högskolor försämras, utan tvärtom måste utbildningsplatserna utökas, inom de sektorer där det finns brist på arbetskraft. Skall högskolorna kunna ge en kompetent utbildning krävs att högskolan får ekonomiska förutsättningar att fungera och att erbjuda komplett utbildning.

En effekt av att utbildningssystemet inte klarar av att utbilda tillräckligt antal personer i olika yrkeskategorier är att lönenivån pressas upp. En sådan löneglidning leder i sin tur ofta till kompensationskrav från andra löntagargrupper, vilket i sin tur innebär högre kostnadsläge för svenskt näringsliv. Civilingenjörer, skickliga verkstadsmekaniker är exempel på sådana yrkesgrupper. För att motverka att "flaskhalsar" uppstår och att bristyrken driver upp lönenivån måste samhället på ett tidigt stadium försöka förutse var brister kommer att uppstå, och kartlägga vilka effekter på svensk konkurrenskraft olika "flaskhalsar" i utbildningssystemet leder till. Regeringen bör på detta område förbättra bevakningen och kartläggningen av samspelet mellan utbildningssystemet och arbetsmarknaden. Kds anser att studier av samspelet mellan dessa sektorer, och effekten på lönepolitiken och samhällsekonomin i stort, bör genomföras i högre utsträckning än vad som hittills varit fallet.

En viktig åtgärd för att ta hand om yngre arbetslösa ungdomar i åldern 18–20 år var införandet av ungdomslagen. Arbetslösheten i denna grupp har också kraftigt minskat sedan ungdomslagen infördes. Då ungdomslagen inriktar sig endast på ungdomar under 20 år och arbetsmarknadsläget fortsätter att vara mycket bekymmersamt för ungdomar i åldersgruppen 20–24 år bör ungdomslagen utvecklas till ett praktik- och lärlingssystem. Därmed blir arbetsdagen åtta timmar. Ett praktik- och lärlingssystem kan innebära att ungdomar inte bara får en tids avlönad sysselsättning utan också en verklig yrkeserfarenhet. Därför bör perioden på en plats vara längre än vad beredskapsarbetena ofta har inneburit. Förslaget om en treårig gymnasieskola för alla, där de praktiska linjerna skulle innehålla större moment av praktik i yrkeslivet, har samma inriktning som kds praktik- och lärlingssystem. Det kristdemokratiska förslaget bör noga övervägas i samband med att regeringen lägger sina förslag om en reformering av gymnasieskolan.

Alla ungdomar under 25 år bör i princip beredas möjlighet till en praktik/lärlingsplats. Eftersom dessa platser skall vara en form av utbildningsplats som kompletterar gymnasieskolans utbildning bör lönen vara lägre än avtalsenligt lön. Statligt stöd bör utgå till verksamheten för att uppmuntra företag att ta emot ungdomar. Bidrag till handledare bör utgå. Platserna skall erbjudas både inom offentliga och privata sektorn. Målsättningen skall vara att ordna fast anställning efter praktik/lärlingstiden. Regeringen bör omedelbart tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att utforma ett praktik- och lärlingssystem. Erfarenheterna från länder som praktiserar lärlingssystem, exempelvis Österrike, är goda. Detsamma gäller för de hantverksyrken i Sverige som använder sig av liknande system.

Innan ett praktik-/lärlingssystem utformats bör åtgärder vidtas för att förbättra ungdomslagen. Det är angeläget att ungdomslagen blir ett heltidsarbete, dels för att förbättra denna grupp ungdomars ekonomiska situation, dels för att uppgifterna i ungdomslagen mera skall likna ett ordinärt arbete. Regeringen bör skyndsamt undersöka möjligheterna att anslå medel för detta. Frågan bör lösas i samarbete med kommunerna.

Plats inom ungdomslagen bör i större utsträckning inrättas i näringslivet eftersom framtidens arbetstillfällen i första hand kommer att finnas inom den privata sektorn. Ungdomslagsplatser bör också inrättas i hushåll med hemarbetande med barn för att ge ungdomar som så vill en möjlighet att lära sig hushållsarbete och barnskötsel. Även inom jordbruket bör det vara lämpligt att bereda ungdomslagsplatser.

Slopad ATP-avgift

För att stimulera till anställning av ungdomar bör ATP-avgiften avskaffas för ungdomar under 25 år. Ungdomar som börjar sitt yrkesliv tidigare än kamraterna som först genomgår en högre utbildning betalar i dag en proportionellt högre andel till ATP-systemet än de som börjar arbeta senare i livet. Då ATP-systemet är en form av individuellt sparande i kollektiv form och grunderna för fastställande av pension inte påverkas av om man börjar arbeta vid 20 eller 25 års ålder är ett slopande av ATP-avgiften för ungdom ett

lämpligt sätt att stimulera ökad sysselsättning i den gruppen. Det intäktsbortfall en sådan här reform innebär för socialförsäkringssystemet kan finansieras genom omfördelning av avgiftsintaget eller genom omprioriteringar i statsbudgeten. Nämnas bör i detta sammanhang den förstärkning av AP-fonderna som det skulle innebära att vid en avveckling av löntagarfonderna tillföra AP-fonderna kapital från löntagarfonderna.

Mot. 1987/88
A250

Förbättrad arbetsförmedling

Då arbetsmarknaden i dag lider av bristande funktionsförmåga bör kraftfulla åtgärder sättas in för att underlätta arbetsförmedlingen. Dels för att ge de arbetssökande snabb och utförlig information om vilka arbeten som finns, dels för att ge arbetsgivarna god information om den aktuella och långsiktiga möjligheten att få tag i lämplig arbetskraft. Många gånger kan sådan information vara avgörande för när och var nyetableringar och nyinvesteringar skall göras.

Ett sätt att öka Arbetsmarknadsstyrelsens (AMS) möjligheter att lösa olika individuella arbetslöshetssituationer är att ge verket ökade möjligheter att själv omdisponera medel mellan olika anslag. Därmed ökar flexibiliteten och AMS kan snabbare och mer resolut vidta åtgärder vid behov utan att anslagsfördelningen mellan olika konton begränsar handlingsfriheten. Risken för att detta skulle urgröpa regeringens möjligheter att styra arbetsmarknadspolitiken är knappast stor då regeringen utser representanter i verkets styrelse samt har goda möjligheter att hålla kontinuerlig kontakt med verksledningen. Självfallet måste de åtgärder som vidtas rymmas inom de politiska ramar som riksdag och regering slagit fast.

Arbetstidsförkortning

En effekt av förbättrade möjligheter till tjänstledighet och arbetstidsförkortning för småbarnsföräldrar är att antalet vikariat ökar, vilket för många ungdomar kan innebära fotfäste på arbetsmarknaden. Samhället bör dessutom stödja frivillig arbetstidsförkortning. En samverkan mellan branschorgan, arbetsmarknadens parter och samhället för att finna "lokala" lösningar kan ge positiva arbetsmarknadspolitiska effekter. Erfarenheter från företag som tillsammans med de anställda beslutat att minska arbetstiden visar att det kan ge positiva samhällsekonomiska och företagsekonomiska effekter. Frivilliga och "lokala" lösningar har den fördelen att lokala och strukturella hänsyn kan tas.

Då debatten är intensiv om arbetstidsförkortningens effekter och långsiktiga arbetsmarknads- och socialpolitiska skäl talar för att ytterligare minskning av den totala arbetstiden bör övervägas vore det intressant om forskningen och studierna av arbetstidsfrågorna utvecklades. Olika strategier för olika utvecklingslinjer bör utarbetas. En strategi för hur en generell arbetstidsförkortning kan genomföras kan ställas mot olika strategier för hur frivilliga och företagsvisa arbetstidsförkortningar kan underlättas. Genom att på detta sätt öka ambitionsnivån i utredningsarbetet skapas ett intressant underlag för ställningstagande inför framtiden.

Lagen om anställningsskydd har varit utsatt för en hel del kritik under de drygt 10 år den funnits. Bl. a. tyder erfarenheterna på att nytillträdande, främst ungdomar, har allt svårare att få fäste på arbetsmarknaden. Vidare är uppenbart att möjligheterna till provanställning är otillräckliga. Många ändringar och tillägg har gjorts och lagen har föranlett många domar i Arbetsdomstolen. Det var en komplicerad lag redan från början, vilket har medfört olika tolkningar och svårigheter vid tillämpningen. Ändringar och tilläggsdelar har ökat komplexiteten och därmed svårigheterna för de parter som har att tillämpa lagen. Självklart är det önskvärt med en lagfäst anställningstrygghet. Men erfarenheterna visar att nuvarande lag om anställningstrygghet behöver ses över och utvecklas för att bättre svara mot de behov och problem som finns på arbetsmarknaden. LAS behöver därför bli föremål för en genomgripande översyn. Det antal år som lagen gällt och de förändringar som skett på arbetsmarknaden är också skäl för detta.

Hemställan

Med anledning av ovanstående hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förbättrad kartläggning av hur "flaskhalsar" i utbildningssystemet påverkar löneglidning och samhällsekonomin i stort,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att ge AMS ökade möjligheter att själv omdisponera medel mellan olika anslag,
3. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ett praktik- och lärlingssystem som ger alla ungdomar under 25 år möjlighet till en sådan plats i enlighet med vad som anförts i motionen,
4. att riksdagen i avvaktan på förslag om ett praktik- och lärlingssystem hos regeringen begär förslag om att utöka ungdomslagen till att gälla heltid, dvs. 8 tim./dag,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att platser inom ungdomslagen skall inrättas i större utsträckning i näringslivet samt inom hushållssektorn och i jordbruket,
6. att riksdagen hos regeringen begär förslag till avskaffande av ATP-avgiften för ungdom under 25 år,
7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om studier kring olika strategier för hur arbetstidsförkortningar i olika former kan genomföras,
8. att riksdagen hos regeringen begär en översyn av lagen om anställningsskydd, LAS, i enlighet med vad som anförts i motionen.

Stockholm den 26 januari 1988

Alf Svensson (c)

